

## Sosyal Statülerine Göre Samsun Canik Sancağında Vakıf Kurucuları<sup>1</sup>

**Muhammet OKUDAN<sup>2</sup>**

Öz: Bu çalışmada Osmanlı Devleti zamanında Samsun'da kurulan vakıflar, kurucularının sosyal statüleri açısından vakfiyeler esas alınarak incelenmiştir. Samsun'da gerek askeri sınıfa mensup gerekse reaya mensup kişiler tarafından çeşitli vakıflar kurulmuştur. Şehir merkezinde inşa edilen cami, medrese, mektep gibi yapılar genellikle askeri sınıfa mensup kişiler tarafından kurulmuştur. Reaya sınıfına mensup olanlar daha ziyade kırsal kesimde görev yapan imamların ve diğer din görevlilerin maaşlarını karşılamak üzere vakıf kurmuşlardır. Samsun'da saray mensubu vakıf kurucusu bulunmamakla birlikte emir, vali, muhassıl gibi üst düzey yöneticiler tarafından vakıf kurulmuştur.

Anahtar Kelime: Canik sancağı, Osmanlı, Vakıf kurumu, Sosyal statü.

İslam tarihinde vakıflar toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında çok önemli rol oynamıştır. Özellikle Osmanlı Devletinde vakıflar sosyal hayatın tüm katmanlarını kapsayacak şekilde yaygınlaşmıştır. Devlet "sosyal devlet" olma sorumluluğunu bu kurumlar aracılığı ile yerine getirmiştir. Hayırsever insanların mallarının bir kısmını ya da tamamını toplum yararına vakfetmesi, toplumda dengenin korunmasını sağlamıştır. Bina edilen cami, medrese, hastane, köprü vb. vakıf eserler de ülkenin imar ve inşasına öncülük etmiştir (Alkan, 2004, 1).

1 Bu yazı, "Vakfiyelere Göre Osmanlı Döneminde Samsun'da Vakıflar" adlı doktora tezinin gözden geçirilmiş bir bölümüdür.

2 Yrd. Doç. Dr. Gazi Osman Paşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. muh.okudan@gmail.com

Tarihsel süreçte her beşeri toplumun yapısında çeşitli tabakalaşmalar ve hiyerarşilerin olduğu bir gerçektir. Sosyolojide, sosyal statü ya da sosyal tabaka kavramı, hiyerarşik bir düzene ve toplum içerisindeki iktidar ve zenginliğin sınıflaşmasına, bireylerin bu bölümlenmedeki yerlerine atıfta bulunur. Bu sınıflaşma toplumdaki kişilerin gördükleri saygıya, en yüksekten en düşüğe göre mevkilendiği için bir anlamda sosyal kategorilerin bütün mensuplarını da içerir. Toplumda tabakalaşma süreci insanların birlikte yaşama güdüsünden kaynaklanan bir durum olmakla birlikte çeşitli bilim adamları farklı görüşlerde ortaya koymuşlardır. Mesela Marx'a göre, sosyal tabakalaşmanın kaynağı ekonomik sistemdir. Weber'e göre ise hem ekonomi hem itibar, hem de siyasi iktidar, bir toplumun tabakalaşmasında en önemli rolü oynamaktadır (Yedi yıldız, 2003, s. 151).

Osmanlı Devleti'nde batılı anlamda serf-senyör, proletarya-burjuvazi gibi bir sosyal tabakalaşma olmamıştır. Bu nedenle bir asiller ve aristokratlar sınıfı da doğmamıştır. Osmanlı Devleti'nde toplum, sınıf olarak ikiye ayrılmaktaydı. Bunlardan birisi memleketi ve sosyal nizamı muhafazaya mecbur olan rical olarak adlandırılan "askeri" denilen yüksek devlet görevlileridir. İkinci sınıf ise hizmetlerini yapabilmeleri için askeri sınıfa gerekli serveti temin etmeye mecbur olanların meydana getirdiği gruptur. Reaya, dini bakımından Müslim ve gayr-ı Müslim, hukuki bakımından da, hür ve köle olarak kendi içinde ayrılmıştır. 17. yüzyıldan itibaren de ayân denilen yeni bir sosyal tabaka daha oluşmuştur. Ancak ayânlar irsî bir aristokrasi oluşturamadıklarından kısa sürede silinip gitmişlerdir. Bu sınıflar kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmamışlardır. Herhangi bir kimse reayadan olsa dahi padişahın bir fermanı ile askeri sınıfa dâhil olabilir ya da askeri sınıfa mensup bir kimse padişahın bir fermanı ile statüsünü kaybedebilirdi. Halk için sınıf atlamanın en önemli ayağı medrese eğitimi olarak görülmekte, icazet sonrası alınan bir berat ya da tevcihle padişahın fermanına gerek kalmadan sınıf atlanabilmekteydi (Yedi yıldız, 2003, s. 153; Koç, 2005, s.35; Alkan, s. 62; Öz, 2007, s. 534-535).

Bu çalışmada yukarıda değinilen sınıflamaya bağlı kalarak, Trabzon Vilayetine bağlı Canik sancağındaki vakıf kurucuları ve toplum içerisindeki konumları açıklanmaya çalışılacaktır. Şöyle ki, vakıf kurucuları, önce toplum içerisinde üstlendikleri görevler göz önüne alınarak

sosyal statülerine, sonra cinsiyetlerine göre ve son olarak da dinlerine göre sınıflandırılıp değerlendirilecektir. Fakat bu sınıflandırmada kesin sınırlar konulmamıştır. Bir kişi hem kadın hem seyfiye yakını hem de ilmiye yakını gibi birkaç kategoride değerlendirilebilmektedir.

Samsun vakıf kurucularına, mesleği belli olup-olmayışına göre baktığımızda kurulan iki yüz seksen dokuz vakıftan yüz yirmi üç tane askeri sınıfa mensup olup geri kalan yüz altmışaltı tane vakıf kurucusunun reaya sınıfına mensup olduğu görülmektedir. Vakfiyeler incelendiğinde askeri sınıfa mensup öneticilerin meslekleri net olarak ifade edilmektedir. Bunun için yukarıda ifade edildiği gibi kullandıkları sıfatlardan yola çıkılarak bu genel sınıflandırma yapılacaktır. İleride bu sınıflandırmaya esas teşkil eden meslekler ve sıfatları detaylıca inceleyeceğiz.

## I. ASKERİ SINIFIN KURDUĞU VAKIFLAR

Osmanlı İmparatorluğu'nun idari mekanizmasında her hangi bir yer işgal eden ve kendilerine devlet veya vakıflar tarafından hangi tarzda olursa olsun bir ücret ödenen kişiler "askeri sınıf" olarak adlandırılmaktaydı (Yediyıldız, 2003, s.158; Başol, 2008, s. 14). Bu sınıf reaya sınıfından farklı olarak devlete vergi ödemez, Padişah beratı ile atanıp, padişahın dinsel yetki ya da yürütmesini kullanırlardı. Bazı araştırmalarda bu grup "devlet memurları" veya "devlet hizmetlileri" kavramlarıyla açıklanmıştır.(Başol, 2008, s. 114) Askeri sınıf denilince, bu sınıfın mensuplarının sadece ordu mensubu olduğu düşünülmemelidir. Osmanlı Devleti'nin temel amacı fetihlerle ülke sınırlarını genişletmek ve cihan hâkimiyeti sağlamaktı. Kuruluş dönemine hâkim olan bu felsefe nedeniyle devlet içinde askeri görevler daha ön plana çıktığından yönetici sınıfa genel olarak "askeri" denilmiş ve bu şekilde devam edilmiştir. Askeri sınıf kendi içerisinde seyfiye, ilmiye ve kalemiye diye üçe ayrılmıştır. Bu sınıf içerisinde emirler, valiler, muhassıllar, kâtipler kadılar, müftiler, müderrisler, imamlar, müezzinler vb. meslekler yer almaktadır. (Akyılmaz, 2004, s.221-227) Bir de reayadan farklı olan tarikat ehli ve seyyidler vardır. Bunlar da vergiden muaf oldukları için bu sınıf içerisinde değerlendirilecektir.

**Tablo 1:** Vakıf Kurucularına Göre Askeri Sınıfın Dağılımı

Meslek Gurupları			Sayı	Oran%
	Saraylı	Emir	3	3,25
		Emir Yakını	1	
Askeri Sınıf	Seyfiye	Seyfiye	20	39,02
		Seyfiye yakını	28	
	İlmiye	İlmiye	43	44,71
		İlmiye yakını	12	
	Kalemiye	Kalemiye	4	5,7
		Kalemiye Yakını	3	
	Tarikat Ehli/Seyyidler	Seyyid/Tarikat ehli	9	7,32
		Seyyid yakını	-	
			123	100

Yapılan arşiv çalışmasında Samsun'da kurulan iki yüz seksen dokuz vakıftan yüz yirmi üç tanesi askeri sınıfa mensup hayırseverler tarafından kurulmuştur. Bu da toplam kurulan vakfın yüzde 42,56'sını oluşturmaktadır. Askeri sınıf içerisinde yüzde 3,25'i saraylı, yüzde 39,02'si seyfiye (ehl-i örf) ve seyfiye yakını, yüzde 44,71'i ilmiye ve ilmiye yakını, yüzde 5,7'si kalemiye ve kalemiye yakını, yüzde 7,32'si tarikat ehli ve seyyidlerden oluşmaktadır. Bu yüz yirmi üç vakıftan doksan sekiz tanesi erkekler yirmi beş tanesi de kadınlar tarafından kurulmuştur.

### A. Saray Mensubu Vakıf Kurucuları

Osmanlı Padişahları, devleti yöneten mutlak otorite sahibi olarak, tebasının ihtiyaçlarını karşılamak üzere devletin birçok yerinde vakıflar kurmuşlardı. Bu nedenle askerî sınıfı oluşturan grupları tanıtırken ilk sıraya yönetimin en tepesindeki isim olan padişahları ve onların ailelerini koymak gerekmektedir. Vakfiyeler sultanlar için "Dünyada Allah'ın halifesi, Allah'ın insanlık üzerindeki gölgesi, Müminlerin emiri, Müslümanların imamı, İslamiyet'in koruyucusu, Şer'iatın yardımcısı, Arapların, Türklerin ve yabancıların sultanı, zamanının krallarının sultanı, hayrât sahibi, ilim adamlarının sığınağı, harameynin hizmetçisi gibi sıfatlar kullanmaktadır." Padişahlardan sonra saray mensupları

arasında vakıf kuranlar; valide sultanlar, sarayı denilen bir kısım cariyeler ve darü'ssa'ade ağaları sayılabilir (Yedi yıldız, 2003, s. 160).

Samsun özelinde incelediğimiz zaman, Samsun'da saray mensupları tarafından oluşturulmuş bir vakfın vakfiyesi tespit edilememiştir. Bununla beraber yukarıda bahsi geçen Cami-i Kebir'in isimlerinden birisinin Hamidiye Camisi, bir diğeri Valide Camii olması bu camiin yapımında da Sultan II. Abdülhamid'in kendisi ile Sultan Abdülaziz'in annesinin katkılarının olduğu sonucu çıkarılabilir. (Köksal, 2011, s. 693-703) Ancak caminin vakfiyesi ve kitabesi bulunmadığından kimlerin ne kadar yardım ettiği konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Her ne kadar Osmanlı sarayına mensup kişilerin oluşturduğu herhangi bir vakıf olmasa da, Osmanlı öncesi Canik'in yerel beyliklerinden olan Taceddinoğulları'na ait iki vakfiye bulunmaktadır. Taceddinoğlu Hasan Bey'in Çarşamba'da H. 827 (M.1423) tarihli Arapça vakfiyesine göre kendisini "hasep, nesep ve şeref sahibi, hayrât kaynağı, dinin keskin kılıcı, büyük emir" olarak tarif etmiş ve Taceddinoğullarının merkezi konumundaki Ordu köyüne bir mescid inşa etmiştir. (Hasan Bey bin Arslan Bey Vakfiyesi, H. 827, VGMA., df. 597, s.199.) Aynı tarihli başka bir vakfiyede ise Hasan Beyin kardeşi Mehmed Yavuz Bey de bir mescid inşa ettirmiştir. (Mehmed Yavuz Bey bin Arslan Bey Vakfiyesi, H. 827, ŞŞS., df. 3172, V. 29) Emir olan diğer iki vakfiye ise "ümerâ-i çerakizin" olarak adlandırılan Çerkez beylerine aittir. Mehmed Mehdi Bey bin Abdullah Kavak Sıralı köyünde bulunan cami giderlerini karşılamak için 1000 kuruş vakfetmiştir. (Mehmed Yavuz Bey bin Arslan Bey Vakfiyesi, H. 827, ŞŞS., df. 3172, V. 29) Mehmed Beyzade Tahir Efendi ise Çarşamba Kızılot Köyünde bulunan medresenin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için 2000 kuruş vakfetmiştir. (Mehmed Beyzade Tahir Efendi ibn-i Mehmed Bey Vakfiyesi, H. 17 Za 1310, VGMA. df. 595, s. 34, sr. 30)

## B. Seyfiyyeye (Ehl-i Örf) Mensup Vakıf Kurucuları

Osmanlı klasik döneminde halkın askeri ve reaya olarak ikiye ayrıldığından bahsetmiştik. İşte askeri sınıf içerisinde yer alan ve seyfiye denilen bu grup, kökenleri, eğitimleri ve sorumlulukları bakımından "ehl-i şer" ve "ehl-i örf" olarak ikiye ayrılmaktaydı. Ehl-i örf, kul

kökenli olan ve Enderun'da veya Acemi Oğlanlar Ocağı'nda yetişen, padişahın otoritesini sağlamak ve padişahın buyrukları doğrultusunda devleti yönetmekle mükellef olan sadrazam, beylerbeyi, vali, sancak beyi, kethûda vb. görevlerde bulunan kişilere verilen genel addır. Bu sınıfa mensup kişilere, vergiden muaf olma, kazasker mahkemesinde yargılanma gibi ayrıcalıklar tanınmış, yine kendilerine sağlanan çeşitli devlet imkânlarıyla servet sahibi olmalarının önu açılmıştır. (İpşirli, 1994, s. 519; Başol, 2008, s. 122; Akyılmaz, s. 221-271.)

Seyfiye'ye mensup bu insanlar elde ettikleri bu servetlerin bir kısmını da vakıf yoluyla halkın ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmişlerdir. Ancak burada gerçekten halkın ihtiyaçlarının karşılanması ve sadece Allah'ın rızasını kazanmak için mi vakıfların oluşturulduğu yoksa bu sınıfa mensup kişilerin farklı gündemlerinin mi olduğu, vakfiyeler incelendiği zaman anlaşılabilir. Her ne kadar bu sınıfa bir takım imtiyazlar sağlanmış olsa da, müsadere denen sistem "Demoklesin kılıcı" gibi başlarında durmaktaydı. Bu sınıf çeşitli sebeplerle padişahın gözünden düşebilmekte, idam edilerek canlarını, müsadere edilerek de mallarını kaybedebilmekteydiler. İşte bu bölümde Samsun'da seyfiye'ye mensup vakıf kurucularının kimler olduğu, hangi vakıfları oluşturdukları ve vakfiyeleri incelenerek, bunu hangi amaçla yaptıkları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Ehl-i örf tarafından Samsun'da ve Canik sancağına bağlı diğer kaza ve kasabalarda en büyük vakıflaşma hareketi Hazinedârzade ailesi tarafından yapılmıştır. Hazinedârzade Süleyman Paşa, Hazinedârzade Abdullah Paşa, Hazinedârzade Osman Paşa ve Hazinedârzade Ahmed Paşa bu aileye mensup seyfiye sınıfına dâhil vakıf kurucularındandır. Yine bu sınıfa mensup olarak vakıf kuran Mahmud Tayyar Paşa, Sinop sancağı Kaymakamı Tufan Paşa bulunmaktadır.

Mahmud Tayyar Paşa, Canikli Ali Paşa'nın torunlarından. Canikli ailesi Orta ve Doğu Karadeniz'de güçlü bir idare tesis etmişlerdi. Mahmud Tayyar Paşa, Canikli Ali Paşa'dan sonra bu ailenin en çok tanınan yöneticisiydi. Babası Battal Hüseyin Paşa ile birlikte Kabartaylar'da esir düşmüş, daha sonra affedilerek kendisine Canik ve Amasya sancakları verilmişti. 1804 yılında Trabzon Valiliğine getirildi. 1808 yılında ise idam edildi (Karagöz, 2003, s. 171; Bay, 2007, s. 132).

Mahmud Tayyar Paşa'nın elimizde iki adet vakfiyesi bulunmaktadır. 1 Şevval 1214 (29 Aralık 1799) yılındaki vakfiyesinde kendisi şu şekilde tanıtılmaktadır: Canik sancağı muhâssılı ve Livâ-i Karahîsâr-ı Şarkî mutasarrıfı, mirahor-ı evvel pâyesiyle övünen, diğer vezirlerinin kendisiyle iftihar ettiği, es-Seyyid Mahmud Tayyar Bey ibn-i vezîr-i mükerrem, devletlü, Battal es-Seyyid Hüseyin Paşa... (Mahmud Tayyar Paşa Vakfiyesi, H. 1 Ş 1214, VGMA., df. 579, s. 124, sr. 57) Bu vakfiye oluşturulduğunda Mahmud Tayyar Paşa'nın henüz Trabzon Valisi olmadığı görülmektedir. 15 Muharrem 1214 (28 Mayıs 1801) tarihli vakfiyesinde ise kendisi, Büyük vezirlerden hâlen bil fiil Trabzon Vâlisi olup, Rumeli tarafına memur olan kıymetli, değerli vezir, itibarlı, aydın cömert ve gayretli, es-Seyyid Mahmud Tayyar Paşa..." (Mahmud Tayyar Paşa Vakfiyesi, H. 15 M 1216, VGMA., df. 579, s. 149, sr. 71) olarak tanıtılmaktadır. Yani ikinci vakfiyesini oluşturduğu zaman vezir rütbesi alarak Trabzon Valiliğine getirildiği anlaşılmaktadır. Oluşturduğu ilk vakfiyede, vakfının mütevelliliğini medresenin müderrisine şart koştuğu görülmektedir. Bu da Çarşamba'da oluşturduğu vakfın hayrî vakıf statüsünde olduğunu göstermektedir. Mahmud Tayyar Paşa Bafra'da bir cami, Çarşamba'da bir medrese ve cami inşa etmiştir. Ayrıca bir tane de Haremeyn vakfı oluşturmuştur.

Mahmud Tayyar Paşa'nın idam kararı çıkması üzerine mallarının da müsadere edilmesi istenmiştir. Çarşamba'da oluşturduğu cami ve medrese yıkılmak üzere olduğundan buraya gelir getiren emlakın müsaderesinden vazgeçilmiş, diğer yerleşim yerlerinde oluşturulmuş ve vakıflara gelir getiren emlakı müsadere edilmiştir. (Bay, 2007, s. 186-187.)

Haznedarzâdeler II. Mahmud döneminden Tanzimat'a kadar Orta ve Doğu Karadeniz'de Canik ve Karahisar-ı şarki muhasallığı, Gönnye mutasarrıflığı, Faş ve Anafa muhafızlığı gibi önemli bürokratik görevlerde bulunmuş bir ailedir (Karagöz, 2009, s.7.). Bu aile devlet merkezi ile uyumlu çalışması, emirleri yerine getirmesi gibi nedenlerden dolayı varlıklarını Cumhuriyet dönemine ulaştırabilmişlerdir (Karagöz, 2009, s. 7).

Ailenin ilk bilinen ferdi Süleyman Behram Ağa'dır. Canikli Süleyman Paşa'nın damadı, aynı zamanda hazinedarıdır ve "Haznedarzâde" lakabı buradan gelmektedir. (Karagöz, 2009, s. 20.) Haznedarzâdelerin bölgedeki ağırlıkları Süleyman Paşa'nın 1812 yılında Trabzon Valiliğine atanmasıyla başlamıştır. Bu tarihten 1818 tarihine kadar bu görev-

de kalan Süleyman Paşa, daha sonra Trabzon Valiliğinden azledilerek Alaiye sancağı Mutasarrıflığına atanmış ancak bölgeden bu görevine giderken dinlendiği Çarşamba'daki evinde hastalanarak 28 Nisan 1818 yılında vefat etmiştir. (Karagöz, 2009, s. 119-162).

Haznedar Süleyman Paşa'nın vakfiyesini incelediğimiz zaman kendisi şu şekilde tanıtılmaktadır. "...Vilayet-i Anadolu'da Trabzon Valisi ve Canik ve Karahisar-ı Şarkî Muhassılı, kendisine büyük vezirlik bahşedilen, kendisine menkıbe atfedilen, Devlet-i 'âliyye'nin emini, yüce saltanatın uğurlu kişisi, adalet kurallarını uygulayan, padişahın yolunu takip eden devletli, merhametli Hazinedârzâde es-Seyyid Süleyman Paşa..." (Hazinedârzâde Süleyman Paşa Vakfiyesi, H. 15 B 1228, VGMA., df. 1622, s. 1, sr. 1; ŞŞS., df. 3171, V. 72-78).

Yine vakfiyeden Süleyman Paşa'nın hemen hemen bütün malını vakfettiği görülmektedir. Mütevelliliği kendisine şart koşmuş, kendisi vefat ettikten sonra oğlu Osman Paşa'nın bu göreve getirilmesini istemiştir. Bu nedenle kurmuş olduğu vakıf, ailevi vakıf statüsündedir. Bununla beraber Haznedar Süleyman Paşa özellikle Samsun merkez ve Çarşamba kazasının imarına önemli katkılarda bulunmuş, cami, medrese mektep ve benzeri kurumlar tesis etmiştir. Ancak vakfettiği menkûl ve gayr-i menkûllerden elde edilecek gelirin, görevli ücretleri ve diğer harcama kalemlerinin çok çok üzerinde olması Hazinedârzâde Süleyman Paşa'nın müsadere korkusu yaşadığını düşündürmektedir. Bu nedenle herhangi bir azl durumunda mallarının müsadere edilmesinin önüne geçebilmek için nerdeyse bütün malını vakfettiği görülmektedir. Bu vakıf gelirlerinden belirlediği yerlerin giderlerinin karşılanmasını arta kalan paranın ise kendisine verilmesini şart koşmuştur.

Osman Paşa Haznedarzâde Süleyman Paşa'nın çocuklarından. Trabzon Valiliği ve Canik Muhasıllığı yapmıştır. 1828 tarihinde vezir rütbesi ile getirildiği Trabzon Valiliğini, vefat tarihi olan 1841 yılına kadar sürdürmüştür (Karagöz, 2009, s. 119-162).

H. 21 Receb 1236 tarihli vakfiyesinde kendisini şu şekilde tanıtmaktadır; "...Seyyid Süleyman Paşanın oğlu ve her yerde Hazinedârzâde demekle bilinen Canik sancağı muhasıl vekîli Seyyid Mir Osman..." (Hazinedârzâde Osman Paşa b. Süleyman Paşa Vakfiyesi, H. 21 B 1236, VGMA., df. 583, s. 86, sr. 74; ŞŞS., df. 3171, V. 113.)



Haznedar Osman Paşa Samsun'da oluşturmuş olduğu vakıflara, inşa etmiş olduğu medresenin müderrisini müteveli olarak atamıştır. Bu nedenle Osman Paşa'nın Samsun'da oluşturmuş olduğu vakfın hayri vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Osman Paşa Samsun'da bir medrese inşa etmiştir.

Haznedarzâde Abdullah Paşa, Haznedarzâde Süleyman Paşa'nın oğullarındandır. Abisi Osman Paşa'nın ölümünden sonra Vezir rütbesi ile Trabzon Valiliğine getirilmiştir. 1848 yılında valilik ve muhassıllık görevinden alınmış ve ömrünün geri kalanını İstanbul'da geçirmiştir (Karagöz, 2009, s. 119-162).

Vakfiyesinde kendisini şu şekilde tanıtmaktadır; ...Kasaba-i Samsun hanedanından hayırlı ve iyi işlere talip olan es-seyyid Mir Abdullah bin es-seyyid Süleyman Paşa... (Hazinedârzâde Abdullah Paşa bin Süleyman Paşa Vakfiyesi, H. 15 Za 1251, VGMA., df. 733, s. 110 sr. 69; ŞŞS., df. 3173, V. 2-4.) Abdullah Paşa da babası Süleyman Paşa gibi Samsun şehrinin imarında önemli katkıları olmuştur. Ancak vakfettiği menkûl ve gayr-i menkûllere baktığımız zaman Abdullah Paşa'nın da bir müsadere korkusu yaşadığı görülmektedir. Müteveli olarak kendisini ataması ve kendinden sonra çocuklarını mütevelliliğe şart koşmasından, oluşturduğu vakfın ailevi vakıf olduğu anlaşılmaktadır.

Hazinedârzâde Ahmet Paşa, Trabzon Valisi olan Osman Paşa'nın yardımıyla mir-i miranlık aldığı, Osman Paşa'nın, savaşa gittiğinde, Ahmet Paşa'yı Canik sancağı Muhassıl Vekilliğine atadığı veya Trabzon Kaymakamı olarak görevlendirdiği kayıtlarda geçmektedir. Paşa 1852 ve 1856 yılında iki defa Lazistan Mutasarrıflığına, daha sonra 1859 yılında Sivas Mutasarrıflığına atanmıştır. Ancak 1860 yılında görevinden azledilmiş ve 1867 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. (Bay, 2007, s. 226) Hazinedârzâde Ahmed Paşa'nın vakfı da ailevi vakıftır.

Yukarıda incelediğimiz paşa unvanlıların yanında Seyfiye'ye mensup vakıf kurucuları arasında bey, mirimiran, kethüda, kaymakam, yüzbaşı, çavuş onbaşı, redif askeri gibi askeri ve sivil yöneticiler de yer almaktadır.

Genel olarak baktığımızda Samsun'da kurulan iki yüz seksen dokuz vakıftan yüzde 18'i seyfiye sınıfı tarafından oluşturulmuştur. Bu vakıfların yirmi bir tanesi seyfiye sınıfına mensup kişinin bizzat kendisi tarafından, otuz bir tanesi ise seyfiye sınıfı yakınları tarafından kurul-

muştur. Bu oran 18. yüzyılda Bursa’da yüzde 37’dir. Aynı yüzyılda tüm Türkiye’deki oranı yüzde 37.45, (Başol, 2008, s. 122) Adana’nın tümü için ise oran yüzde 40.62’dir. (Alkan, 2004, s. 3.)

**Tablo 2:** Mesleği Tam Olarak Belli Olan Askeri Sınıf-Seyfiye Vakıf Kurucuları

Meslekler	Sayı
Vali / Vali Yakını	7 / 4
Paşa / Paşa Yakını	0 / 1
Emir / Emir Yakını	3 / 1
Mutasarrıf / Mutasarrıf Yakını	0 / 1
Mütesellim / Mütesellim Yakını	1 / 0
Kethuda / Kethuda Yakını	1 / 2
Muhassıl / Muhassıl yakını	1 / 0
Mir-i Miran / Mir-i Miran Yakını	1 / 0
Kaymakam / Kaymakam Yakını	1 / 0
Yüzbaşı/ Yüzbaşı Yakını	1 / 3
Çavuş / Çavuş Yakını	1 / 3
Onbaşı / Onbaşı Yakını	0 / 1
Zabit / Zabit Yakını	0 / 1
Jandarma / Jandarma Yakını	0 / 1
Redif Askeri / Redif Askeri Yakını	1 / 0
Sipahi / Sipahi Yakını	

Diğer şehirlerle ve Türkiye’nin geneliyle kıyaslandığında Samsun’da ehl-i örf tarafından kurulan vakıf sayısının az olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak, Samsun’un vilayet merkezine uzak ufak bir kasaba olması ve sancak yönetimi hariç diğer yönetici sınıfın Trabzon’da yaşamış olması gösterilebilir.

Ehl-i örf sınıfına mensup kişilerin kurdukları vakıflar gözden geçirildiğinde çeşitli amaçlar için vakıf kurdukları ortaya çıkmaktadır. İncelenen vakfiyelere göre ehl-i örf mensuplarının daha çok “müessesât-ı

hayriyye" dediğimiz medrese, mektep, cami, mescit vb. eğitim ve dini amaçlara yönelik vakıf kurdukları, genellikle yarı ailevi şekilde oluşturdukları bu vakıflarla ailelerine önemli miktarda gelir bıraktıkları görülmektedir. Bu sınıfın oluşturduğu vakıflara ayrılan gelir kaynakları incelendiğinde, birçok alanda faaliyet gösteren dükkânlar, çok sayıda çiftlik ve köyler, para, değirmen göze çarpmaktadır. (Mehmed Bey b. Bali Bey Vakfiyesi, H. Evvâil-i M 965, VGMA., df. 585, s. 19, sr. 22; Mahmud Tayyar Paşa Vakfiyesi, H. 1 Ş 1214, VGMA., df. 579, s. 124, sr. 57; Hazinedârzâde Süleyman Paşa Vakfiyesi, H. 15 B 1228, VGMA., df. 1622, s. 1, sr. 1; ŞŞS., df. 3171, V. 72-78; Hazinedârzâde Osman Paşa b. Süleyman Paşa Vakfiyesi, H. 21 B 1236, VGMA., df. 583, s. 86, sr. 74; ŞŞS., df. 3171, V. 113).

### C. İlmîyeye Mensup Vakıf Kurucuları (Ehl-i Şer')

İlmîye sınıfı, Osmanlı Devleti'nde seyfiyeden sonra üstünlüğü elinde tutan yönetici sınıfın ikinci kanadını oluşturmaktaydı. İslâmi eğitim kurumları olan medreselerden mezun, Müslüman ve genellikle Türk olan, eğitim, hukuk, fetva, başlıca dini hizmetler ve merkezi bürokrasinin kendi alanları ile ilgili önemli bazı makamlarında görev alan sınıfa ilmîye sınıfı ya da ehl-i şer' denmektedir. (İpşirli,2000, s. 141; Akyılmaz, 2004, s. 221-271.)

Ehl-i örf gibi ehl-i şer' denilen ilmîye sınıfı da özel bir ayrıcalığa sahipti. Bu sınıfa mensup kişiler öldükten sonra mallarını miras olarak bırakabilmekteydiler. Ancak durum ehl-i örf için her zaman bu şekilde olmayabiliyordu. Çünkü kendileri öldükten sonra mallarına el konulma olasılığı bulunmaktaydı. İlmîye sınıfı için ise böyle bir durum söz konusu değildi. Şer'i vakıf kuran hayırseverler genellikle, müfti, kadı, müderris, imam, hatip vb. ilmîye sınıfına mensup kişileri, kurdukları vakıflara mütevellî veya nazır olarak atamaktaydılar. Bu göreve atanlar da kendi kazandıklarının dışında ekstra nazırlık ve mütevellilik maaşı da aldıklarından maddi olarak halkın içerisinde ön plana çıkıyorlardı. Bu nedenlerdendir ki söz konusu sınıf, Osmanlı Devleti zamanında hep ön planda olmuş, gücünü Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar korumuştur. (Suraiya Faroqhi, Halil İnalıcık, Donalt Quataert, (drl.), 2004, s. 680-681).

Mevlana, müderris, müftü, fakih, hoca, ders-i 'âmm gibi medrese görevlileri; hâfız, imam, hatip, müezzin, kayyım gibi camii görevlileri; kadı, naib, kâtip, ser-muhzır, muhzır gibi mahkeme görevlileri bu sınıfın içerisinde yer almaktaydılar. (Alkan, 2004, s.73.)

Samsun'da kurulan iki yüz seksen dokuz vakıftan elli beş tanesi vakıf bizzat ilmiye sınıfına mensup kişiler ve yakınları tarafından kurulmuştur. İlmiye sınıfı tarafından kurulan vakıf, toplam vakıfların (289) yüzde 19,03'ünü oluşturmaktadır. Kırk üç vakfiye ilmiye sınıfı mensuplarının bizzat kendileri, on iki tanesi de bu kişilerin yakınları tarafından kurulmuştur.

**Tablo 3:** Mesleği Tam Olarak Belli Olan İlmiye Sınıfı Vakıf Kurucuları

Meslekler		Sayı
Askeri Sınıf -İlmiye	Kadı / Kadı Yakını	1 / 0
	Müderris / Müderris Yakını	2 / 0
	Müftü / Müftü Yakını	0 / 2
	Hatip / Hatip Yakını	1 / 2
	Molla / Molla Yakını	6 / 2
	İmam / İmam Yakını	0 / 1
	Hoca / Hoca yakını	1 / 2
	Hafız / Hafız Yakını	1 / 0
	Müezzin / Müezzin yakını	0 / 1

İlmiye grubu içinde olup da Samsun'da vakıf kuranların bazıları şunlardır: Havva Hoca (Havva Hoca Vakfiyesi, H. 21 L 1219, ŞŞS., df. 3171, V. 57.), Murad Kızı Fatma Hoca Kadın (Murad Kızı Fatma Hoca Kadın Vakfiyesi, VGMA., df. 2108, s. 182, sr. 64; ŞŞS., df. 3202, V. 82.), Hatip Mehmed bin Mustafa (Hatip Mehmed bin Mustafa Vakfiyesi, H. 1 N 1274, ŞŞS., df. 3173, V. 26.), Molla Halil oğlu Yaşar Efendi ibn-i Ali (Molla Halil oğlu Yaşar Efendi ibn-i Ali Vakfiyesi, H. 19 Za 1339, VGMA., df. 2165, s. 191, sr. 512; ŞŞS., df. 3213, V. 66.), es-Seyid Hacı Mustafa ibn-i Seyid Yusuf (Seyit Mustafa bin Seyit Yusuf Vakfiyesi, H.

3 R 1129, VGMA., df. 737, s. 206, sr. 81.), Kadızâde Mehmed Efendi bin Mehmed Ağa. (Kadızâde Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa Vakfiyesi, H. 27 Z 1309, VGMA., df. 604, s. 150, sr. 204.) Bunların içerisinde Havva Hoca ve Murad kızı Fatma Hoca Kadın dikkat çekmektedir. Zira Havva Hoca ve Fatma Hoca Kadın askeri sınıfa mensup iki kadın vakıf kurucusudur. Diğer kadınlar askeri sınıf mensuplarının yakını konumundadır. Havva Hoca, H. 21 Şevval 1219 (M. 23 Ocak 1805) tarihli vakfiyeye göre vakfettiği 40 kuruştan bir berat yaptırılıp münasip bir camiye asılmasını şart koşmuştur. (Havva Hoca Vakfiyesi, H. 21 L 1219, SŞS., df. 3171, V. 57. ) 20 Şaban 1339 (M. 29 Nisan 1921) tarihli vakfiyeye göre Fatma Hoca Kadın bir ev vakfetmiş, kirasından elde edilecek gelirle iki hatim ve bir mevlit yapılmasını ve bir ukiyye balmumu alınıp münasip bir camiye verilmesini istemiştir (Murad Kızı Fatma Hoca Kadın Vakfiyesi, VGMA., df. 2108, s. 182, sr. 64; SŞS., df. 3202, V. 82.).

### Ç. Kalemiyeye Mensub Vakıf Kurucuları (Ehl-i Kalem)

Yönetici sınıfın üçüncü parçasını kâtipler yani kalemiye sınıfı oluşturmaktaydı. Kalemiye askeri sınıfa mensuptur. Seyfiye ve ilmiye dışında kalan devletin idari ve mali bürokrasisinde görev alan kâtip, defterdar, nişancı, mühürdar, gümrükçü, nüfus memuru gibi görevliler bu sınıfa dâhildir. (Akyılmaz, “Yönetici Sınıf Reaya Ayrımı”, s. 221-271.)Samsun’da kalemiyeye mensup yedi tane vakıf kurucusu vardır.

**Tablo 4:** Mesleği Tam Olarak Belli Olan Kalemiye Sınıfı Vakıf Kurucuları

	Meslekler	Sayı
Askeri Sınıf – Kalemiye	Nüfus Memuru / Nüfus Memuru Yakını	0 / 1
	Gümrükçü / Gümrükçü Yakını	1 / 0
	Rüsumat Memuru / Rüsumat Memuru Yakını	0 / 1
	Veznedar / Veznedar Yakını	1 / 0
	Başkatip / Başkatip Yakını	1 / 0
	Mühürdar / Mühürdar Yakını	1 / 0
	Muhtar / Muhtar Yakını	1 / 0

### **D.Tarikat Ehli / Seyyid Vakıf Kurucuları**

İlmiye sınıfından kesin çizgilerle ayırmanın mümkün olmadığı tarikat erbabının ve seyyidlerin vâkıflar arasında ayrı bir yeri vardır. Bu grup yönetici sınıfına dâhil olmamakla beraber, vergi vermemelerinden dolayı, reayadan ayrılmaktaydı. Vakıfları, şeyh, dede, derviş, halife, pir, sofular ile bunların yakınları kurmuşlardır. (Alkan, "Adana'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Adana Sancağı Vakıfları", s. 73.) Kurulan bu vakıflar toplam vakıfların yüzde 2.42'sini oluşturmaktadır. Tarikat erbabından olup da Samsun'a da vakıf kuran Sadi Dergâhı şeyhlerinden el-Hacc Mehmed Efendi bin Halil'in iki adet vakfiyesi bulunmaktadır (Mehmed Efendi bin Halil Vakfiyesi, H. 22 Ş 1313, VGMA., df. 607, s. 105, sr. 167; ŞŞS., df. 3202, V. 6; H. 23 Z 1321, ŞŞS., df. 3207, V. 88.).

## **II. REAYANIN KURDUĞU VAKIFLAR**

### **A. Tüccar, Esnaf ve Çiftçi Vakıf Kurucuları**

Askeri sınıfın dışında kalan, tüm teb'a reaya sınıfı olarak adlandırılmıştır. "Reaya" terimi Müslüman ve gayr-i müslim köylü, zanaatkâr ve tüccar gibi vergiye tabi bütün uyrukları ve unsurları ifade etmektedir (Yedi yıldız, 2003, s. 164; Öz, 2007, s. 490, Akylılmaz, 2004, s. 221-271).

Osmanlı Devleti'nin reaya sınıfını da ikiye ayırdığı görülmektedir. Bunlar şehirde ticaret yapmak ve zanaat işleriyle uğraşmak zorunda olan şehirliler ve köylerde mülkiyeti devlete veya vakfa ait topraklar üzerinde tarımla uğraşmak zorunda olan köylülerdir (Öztürk, 1995, s. 35).

### **B. Ayan Vakıf Kurucular**

Sınıf içinde sayılması gereken diğer bir grup daha vardır ki, bunlar da yukarıda değindiğimiz gibi "ayanlar"dır. Bu grup 17. yüzyıldan itibaren toplumsal ve ekonomik şartların etkisiyle, kendiliğinden ortaya çıkmış ve gelişmiştir. 18. yüzyılın hemen başlarında vergilerin peşin para karşılığında iltizam usulü ile verilmesi, ayanlığın güçlenmesinde dönüm noktası olmuştur. Hazine adına vergi toplama görevini iltizam yoluyla ele geçiren bu kişiler, kendi bölgelerinde birer derebeyi olmuşlardır. Böylece şehirlerde hanlar, hamamlar, dükkânlar vb. gayri

menküllerle, köylerde çiftlikler ve büyük araziler alarak servet sahibi olmuş bir sınıf ortaya çıkmıştır (Karagöz, 2003 s. 11).

Samsun'da kurulan vakıflar içerisinde reaya sınıfı olarak tanımlanan sınıf diğer yukarıda saydığımız sınıflara oranla daha fazla vakıf kurmalarına rağmen nitelik yönünden askeri sınıfa mensup vakıf kurucuları gibi müessesât-ı hayriyye denilen ve günümüze kadar gelen kurumlardan oluşturamamışlardır. Bu Ortaylı'nın "Osmanlı toplumunda tüccar ve sanayici burjuvazi yoktur, bürokrat zengin vardır" tespitiyle örtüşmektedir. Kurulan iki yüz seksen dokuz vakıftan yüz altmışaltı tanesi reaya sınıfı tarafından oluşturulmuştur. Toplam kurulan iki yüz seksen dokuz vakfa oranı yüzde 57,43'tür.

**Tablo 5:** Mesleği Tam Olarak Belli Olan Reaya Sınıfı Vakıf Kurucuları

Meslekler		Sayı
Reaya	Nalbant / Nalbant Yakını	2 / 0
	Kalpakçı / Kalpakçı Yakını	0 / 1
	Kantarcı / Kantarcı Yakını	1 / 0
	Terzi / Terzi Yakını	1 / 0
	Tüccar / Tüccar Yakını	1 / 0
	Ayan / Ayan Yakını	1 / 0
	Rençber / Rençber Yakını	4 / 0
	Usta / Usta Yakını	0 / 1
	Katırcı / Katırcı Yakını	0 / 1
	Semerci / Semerci Yakını	0 / 1
	Kaptan / Kaptan Yakını	0 / 1
	Reis / Reis Yakını	0 / 1

Reaya mensubu vakıf kurucularının büyük bir kısmının meslekleri vakfiyelerde belirtilmemiştir. Bir kısmının sadece isimleri yazılmıştır. Önemli bir kısmına "ağa" şeklinde hitap edilmiştir. Ağa tabiri, reaya sınıfı arasında köye göre daha büyük toprak ve sürü sahibi olan, hayrat yapımı imece denilen işlerde öncülük eden kişiler için kullanılırdı. Her

ne kadar Tanzimat sonrası köylerdeki ağalar kimi işlerde devlete yardımcı olmuş olsalar da bu durum klasik dönemdeki askeri sınıfa mensup ehl-i örfün tanımına uymamaktadır. (Alkan, 2004, s. 77.) Dolayısıyla reayanın bir parçası konumundadırlar.

### **C. Mesleği Belli Olmayan Vakıf Kurucuları**

Vakıf araştırmalarında karşılaşılan sorunlardan bir tanesi de vakıf kurucularının mesleklerinin veya ünvanlarının bazı vakfiyelerde yazılmamış olması gelmektedir. Bu tür belgelerde kurucuların sınıfı, unvanı, lakabı, mesleği veya statülerini ifade eden bilgiler kâtipler tarafından bilerek veya bilmeyerek yazılmamıştır. Vakfiyelerde mesleği belirtilmeyen kişiler sadece adı, babasının adı veya isimlerinin önünde el-hacc veya bayan, isimlerinin arkasında hanım veya hatun kelimesi eklenerek tanımlanmışlardır. Her ne kadar bu kurucuların mesleği belirtilmemişse de, mali bir yönü de olan hac ibadetini yerine getirmek o dönemde epey bir mali külfet gerektirdiğinden, bu kişilerin varlıklı, zengin kişiler olduğu anlaşılabilir. Yine hanım ve hatun olarak tanımlanan bayanların da toplumda saygın bir yere sahip oldukları söylenebilir. Bu belirtilen gruplar dışında isimlerinin önünde veya arkasında herhangi bir tanımlama yapılmayan sadece isim ve baba isimleri bulunanlar mevcuttur. Bu, mesleği belirtilmemiş vakıf kurucularını reaya sınıfı arasına katmak gerekmektedir. Çünkü vakfiyeleri incelediğimizde askeri sınıf içerisinde yer alan kişilerin vakfiyeleri ile mesleği belli olan reaya sınıfına mensup olan kişilerin vakfiyeleri arasında üslup farkı bulunmaktadır. (Başol, 2008, s. 135.) Askeri sınıfın vakfiyeleri yazılırken daha özenli davranılmış ve süslü bir dil kullanılmıştır. Bu nedenle ki mesleği belirtilmemiş olan kişilerin reaya sınıfından olduğu kuvvetle muhtemeldir.

### **Sonuç**

Samsun Osmanlı idaresine girdiği 15. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar küçük bir kasabadır. Daha doğrusu bu döneme kadar Samsun'un yerleşimi kale içerisinde görünmektedir. 19. yüzyılın ortalarından sonra gerek Samsun da gerekse Canik sancağına bağlı diğer



kaza ve kasabalarda hızlı bir nüfus artışı gözlemlenmiştir. Bunda Kafkas göçleri ve endüstri bitkisi olan tütünün Samsun'da yetiştirilmesi etkili olmuştur.

Osmanlı idaresine girdikten sonra şehrin ibadethane ihtiyaçlarının karşılanması için cami ve mescid yapılması, eğitim ihtiyacının karşılanması için mektep ve medrese yapılması vakıflar eliyle yürütülmüştür. Diğer yandan sağlık, sosyal ve beledi vakıflar da kurularak halkın bu yöndeki ihtiyaçlarının karşılanması yoluna gidilmiştir. Böylece şehir imar edilmiş ve iskân için uygun bir konuma getirilmiştir.

Samsun'da bu dönemde vakıf kuranların çoğunluğu askeri sınıfa mensup kimselerden oluşmuştur. Bununla beraber reaya da hayır yapmada geri kalmamıştır. Şehirde kurulan vakıfların neredeyse yüzde 65'inin ailevi ve yarı ailevi vakıf olarak kurulması insanların hayır yapmanın yanında mallarını müsadereye korumak, miras yoluyla bölünmesinin önüne geçmek gibi ikinci bir amaçlarının olduğu fikrini uyandırmıştır. Özellikle kadın vakıf kurucuların kendilerine babalarından ya da eşlerinden kalan ticari işletmeleri vakıf eliyle işletip kendilerini güvenceye aldıkları anlaşılmıştır. Günümüzde bu vakıfların gelirlerinden bir kısmı halen vâkıfın devam eden ailesine verilmekte ve Samsun Bölge Müdürlüğü birçok davayla karşı karşıya kalmaktadır.

Haznedarzâde'ler şehrin imarına önemli katkılar sunmuşlardır. Özellikle Samsun ve Çarşamba'da camiler, medreseler ve mektepler inşa etmişlerdir. Ailenin birçok ferdi diğer bazı vakıf faaliyetleri içerisinde de bulunmuşlardır.

## Kaynakça

### Arşiv Kaynakları

- Hasan Bey bin Arslan Bey Vakfiyesi, H. 827, VGMA., df. 597, s.199, sr. 204
- Mehmed Yavuz Bey bin Arslan Bey Vakfiyesi, H. 827, ŞŞS., df. 3172, V. 29
- Mehmed Beyzade Tahir Efendi ibn-i Mehmed Bey Vakfiyesi, H. 17 Za 1310, VGMA., df. 595, s. 34, sr. 30.
- Mahmud Tayyar Paşa Vakfiyesi, H. 1 Ş 1214, VGMA., df. 579, s. 124, sr. 57
- Mehmed Bey b. Bali Bey Vakfiyesi, H. Evvâil-i M 965, VGMA., df. 585, s. 19, sr. 22;
- Mahmud Tayyar Paşa Vakfiyesi, H. 1 Ş 1214, VGMA., df. 579, s. 124, sr. 57;
- Hatip Mehmed bin Mustafa Vakfiyesi, H. 1 N 1274, ŞŞS., df. 3173, V. 26.
- Molla Halil oğlu Yaşar Efendi ibn-i Ali Vakfiyesi, H. 19 Za 1339, VGMA., df. 2165, s. 191, sr. 512; ŞŞS., df. 3213, V. 66.
- Seyit Mustafa bin Seyit Yusuf Vakfiyesi, H. 3 R 1129, VGMA., df. 737, s. 206, sr. 81.
- Kadızüde Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa Vakfiyesi, H. 27 Z 1309, VGMA., df. 604, s. 150, sr. 204
- Havva Hoca Vakfiyesi, H. 21 L 1219, ŞŞS., df. 3171, V. 57.
- Murad Kızı Fatma Hoca Kadın Vakfiyesi, VGMA., df. 2108, s. 182, sr. 64; ŞŞS., df. 3202, V. 82.
- Mehmed Efendi bin Halil Vakfiyesi, H. 22 Ş 1313, VGMA., df. 607, s. 105, sr. 167; ŞŞS., df. 3202, V. 6; H. 23 Z 1321, ŞŞS., df. 3207, V. 88.
- Hazinedârzâde Süleyman Paşa Vakfiyesi, H. 15 B 1228, VGMA., df. 1622, s. 1, sr. 1; ŞŞS., df. 3171, V. 72-78.
- Hazinedârzâde Osman Paşa b. Süleyman Paşa Vakfiyesi, H. 21 B 1236, VGMA., df. 583, s. 86, sr. 74; ŞŞS., df. 3171, V. 113.
- Hazinedârzâde Abdullah Paşa bin Süleyman Paşa Vakfiyesi, H. 15 Za 1251, VGMA., df. 733, s. 110 sr. 69; ŞŞS., df. 3173, V. 2-4.
- Akyılmaz, Gül, "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıf-Reaya Ayrımı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.8, 1\2, Haziran-Aralık 2004, webftb .gazi.edu.tr /hukuk/dergi/8\_12.pdf, ss. 221-271.
- Alkan, Mustafa, "Adana'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Adana Sancağı Vakıflarının Analizi -Tüsoktar Veri Tabanına Dayalı Bir Araştırma", (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004 ).
- Başol, Samettin, "Kentleşme, Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17. Yüzyıl Bursa Vakıfları", (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008 ).
- Bay, Abdullah, "Trabzon Eyaletinde Müttegallibe Hareketleri ve Ayanlık (1750-1850)", (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, 2007].

Faroqhi, Suraiya, "Krizler ve Değişim (1590-1699)", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Halil İnalçık, Donalt Quataert, (drl.) İstanbul: Eren Yayınları, 2004.

İpşirli, Mehmet, İpşirli, "Ehl-i Örf", *DİA*, c. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara: 1994, ss. 519-520.

-----, "İlmiye", *DİA*, c. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara: 2000, ss. 141-145.

Karagöz, Rıza, *Canikli Ali Paşa*, Ankara: TTK Yayınevi, 2007.

-----, "Canik'in İdari Yapısı ve İdarecileri", *İlkçağdan Cumhuriyete Canik*, Cevdet Yılmaz (ed.), Samsun: İhlas Gazetecilik A.Ş., 2011, ss. 119-162.

-----, *Karadeniz'de Bir Hanedan Kurucusu Haznedar Süleyman Paşa*, Samsun: Etüt Yayınları, 2009.

Köksal, Ahmet, "Samsun Ulu Camii İnşa Süreci", *Samsun Sempozyumu*, Samsun: 13-16 Ekim 2011, s. 693-703.

Öz, Mehmet, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara: TTK Yayınevi, 1999.

---, "Reaya", *DİA*, c. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2007, ss. 490-493.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.

\*\*\*\*\*

*Abstract: -Founders of Foundation in Sanjak of Canik, Samsun According to Social Status - In this study foundations established in Samsun during the Ottoman period have been studied based on deeds of trust (vakfiyes) from the point of social status of their founders. Various foundations were generally established by the people belonging to both the military class and the rayah. Structures like mosque, madrasah and school built in the city center were established by the people belonging to the military class. Rather, the people belonging to the rayah established foundations in order to provide salary of imams and other religious officials working in the countryside. Although there were not any courtiers who established a foundation in Samsun, senior executives such as emir, governor and tax collector established foundations.*

*Key words:* Sanjak of Canik , The Ottoman, Foundation Institution , Social status

